

Senujų nuotraukų rinkiniai Žemaitijos muziejuose

KĄ MATYSIME SVARBIUSIAME EUROPOS KULTŪROS PAVELDO PORTALE „EUROPEANA“
www.europeana.eu?

PARENGĖ DANUTĖ MUKIENĖ

KOKIOS PIRMOJO FOTOGRAFIJOS GYVAVIMO DEŠIMTMEČIO FOTOGRAFŲ DARBŲ TEMOS?

2012 m. vasario mėnesį Lietuvos dailės muziejui partnerio teisėmis įsijungus į tarptautinį senųjų nuotraukų, sukurtų pirmąją fotografijos gyvavimo šimtmetį (1839–1939), jis šiame projekte pakvietė dalyvauti daugiau kaip 30 Lietuvos muziejų. Tarp jų yra ir 8 Žemaitijos etnografinio regiono muziejai: Kretingos, Žemaičių muziejaus „Alka“, Žemaičių dailės, Žemaičių vyskupystės, Tauragės bei Vyskupo Motiejaus Valančiaus gimtinės, Rietavo Oginskių kultūros istorijos, Kražių M. K. Serbievijaus kultūros centro. Projekte dalyvauja ir keletas kitų muziejų, kuriuose saugoma itin daug su Žemaitijos krašto istorija susijusių senųjų fotografijų, t. y. Šiaulių „Aušros“, Maironio lietuvių literatūros, Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės, Mažosios Lietuvos istorijos, Antano Baranausko ir Antano Vienuolio Žukausko.

Projektui jau yra atrinktos šiuose muziejuose saugomos vertingiausios, geriausiai senųjų fotografijų rinkinius pristatančios nuotraukos. Kas jose įamžinta, apie kokius asmenis, įvykius, procesus, vykusius Žemaitijoje ir visoje Lietuvoje XIX a. pab. – XX a. pr., galime sužinoti vartydami šių muziejų archyvuose, rinkiniuose saugomų nuotraukų albumus, archyvų bylas?

Didžiąją skaitmeninimui atrinktų fotografijų dalį sudaro nuotraukos. Kiek mažesnė yra negatyvų dalis, beje tarp jų gana nemažai stiklo negatyvų. Lietuvos muziejai saugo ir po kelias dešimtis kitomis technika sukurtų senųjų fotografijų – degerotipų, ferotipų bei ambrotipų.

2012 m. pradžioje buvo surinkta, susisteminta, parengta ir projekto vykdytojams, kurie organizuoja ir koordinuoja šio projekto įgyvendinimą (Alinari 24 ORE s. p. a., Italija) pateikta išsami informacija, kokius kiekius atskiros tematikos objektų planuojama suskaitmeninti ir paviešinti Lietuvoje, kada šios fotografijos sukurtos ir kokuose muziejuose jos dabar saugomos.

Rinkdami šią informaciją iš muziejų, buvo sutarta nuotraukas skirstyti į kelias temines grupes. Paašškėjo, kad:

1. Daugiausiai muziejai yra sukaupe ir į projektą siūlo įtraukti fotografijų, kuriose įamžinta lietuvių etnografija, buitį (tokių nuotraukų yra apie 3 300 vnt.);

2. Lietuvos kraštovaizdžio tematikos fotografijų į projektą įtraukta daugiau negu 2 000 vnt.;

3. Fotografijų, kuriose atsispindi Lietuvos įstaigų, visuomeninių organizacijų, draugijų, judėjimų, partijų veikla (dažniausiai tai grupinės nuotraukos), atrinkta apie 1 700 vnt.;

4. Objektų, kuriuose užfiksuoti Lietuvos architektūros statiniai, jų kompleksai, miestų ir kitų gyvenviečių vaizdai, projekto metu numatyta suskaitmeninti apie 1 300 vnt.;

5. Apie 700 atrinktų objektų priskiriama fotografijų, kurios pasakoja apie XIX a. pab. – XX a. pr. (1–4 deš.) madą, teminei grupei;

6. Apie tūkstantis atrinktų fotografijų pristato valstybėje XIX a. pab. – XX a. pr. veikusias švietimo ir mokslo įstaigas, jų šikiadienius bei darbuotojus;

7. Tiek pat į projektą įtraukta ir eksponatų, priskiriamų kariuomenės ir policijos tematikai (beje, tokių nuotraukų gausa rodo, kad anuo metu dirbusių fotografų išskirtinio dėmesio sulaukdavo šios įstaigos ir jose dirbę, tarnavę asmenys, o pastarieji, ypač kariškiai, nuolat būdami toli nuo artimųjų, taip, kaip ir dabar, jautė poreikį save įamžinti fotografijose);

8. Gana nemažą dalį Lietuvos muziejuose saugomų fotografijų sudaro užsienio šalių architektūros objektai, jų kompleksai, miestų ir kitų gyvenviečių vaizdai – jų į projektą įtraukta apie 300 vnt.;

9. Toks pat kiekis atrinkta ir fotografijų, kuriose užfiksuoti Lietuvos istorijai svarbūs įvykiai, tarp jų 1920–1923 m. vykę Klaipėdoje, dainų šventės, manifestacijos, surengtos Lietuvos pripažinimo *de jure* Amerikoje proga, 500 m. nuo Vytauto Didžiojo mirties paminėjimo iškilnės Lietuvoje 1930 m. ir kita.

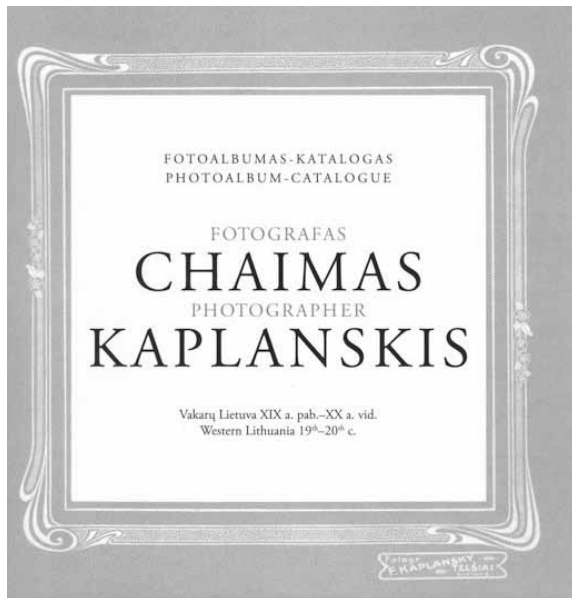
Kuo konkrečiai turtingi ir ką projekto įgyvendinimo metu skaitmenina, viešina atskiri į šias veiklas įsijungę Žemaitijos muziejai?

ŠIAULIUOSE – TURTINGAS 1863 METŲ SUKILIMO DALYVIŲ FOTOGRAFIJŲ RINKINYS

Didžiausią kiekį eksponatų (3 000 vnt.) įsipareigojo suskaitmeninti ir paviešinti didžiausias, seniausias ir savo rinkiniais turtingiausias Šiaurės Vakarų Lietuvoje vekiantis Šiaulių „Aušros“ muziejus, turintis ir atskirą fotografijos padalinį. Šiame muziejuje saugoma itin daug eksponatų iš Žemaitijos.

Tokio pobūdžio skaitmeninimo projektas savo apimtimi ir turiniu Šiaulių „Aušros“ muziejui yra pirmasis ir, kaip matyti iš muziejaus pateiktos informacijos, už jo įgyvendinimą atsakingi darbuotojai pasistengė, kad projektui būtų atrinkti tie eksponatai, kurie išsamiausiai ir geriausiai pristato muziejaus senųjų nuotraukų rinkinį. Daugiausia projektui atrinktų objektų yra nuotraukos ir negatyvai. Vieni jų sukurti XIX a. antroje pusėje, kiti – XX a. pradžioje. Itin turtinga bei unikali čia yra fotografijų kolekcija, pasakojanti apie 1863 m. sukilimą. Didžiąją dalį į projektą įtrauktų iškiliių asmenybių portretų (apie 220 vnt.) taip pat sudaro XIX a. sukurti 1863 m. suki-

(Nukelta į 6 p.)

Fotografas Chaimas Kaplanskis. Vakarų Lietuva XIX a. pab. – XX a. vid. Leidinį sudarė Marina Petrauskienė. Išleido Vilniaus dailės akademijos leidykla. 2007. Tiražas 600 egz. Fotoalbume-kataloge pirmą kartą skelbiamas XIX a. pab. – XX a. vid. Telšių fotografų Chaimo Kaplanskio ir jo dukters Feitskos Kaplanskaitės-Taicienės palikimas. Leidinyje publikuojama 201 fotografija iš Žemaičių muziejaus „Alka“ rinkinių

(Atkelta iš 5 p.)

limo dalyvių, tarp jų ir sukilimo vadų Kosto Kalinausko, Zigmo Sierakausko, Antano Mackevičiaus, portretai.

Tarp atrinktų fotografijų daugiau negu 2,5 tūkst. priskiriama lietuvių etnografijos ir buities temai. Daugiausia jų sukurta etnografinių ekspedicijų, vykusių Šiaurės, Vakarų ir Vidurio Lietuvoje metu. Vienoje iš suskaitmeninti planuojamų nuotraukų yra įamžinta grupė Lietuvių archeologų, tarp kurių – ir kunigas, kraštotyrininkas, vienas pirmųjų lietuvių archeologų, draudžiamos lietuviškos spaudos lotyniškais rašmenimis platintojas Juozapas Žiogas (1896–1935). Projekto kontekste ši asmenybė išskirtinė. Šiauliškiai atrinko didelį kiekį paties J. Žiogos padarytų fotografijų, tarp kurių itin daug negatyvų. Juose įamžintos bažnyčios, koplyčios, kryžiai ir kiti kultūros paveldo objektai. Tarp jų yra eksponatų, priskirtinų tiek architektūros, miesto bei gyvenviečių tiek ir lietuvių etnografijos, buities vaizdų teminėms grupėms, yra ir skirtingiems visuomenės sluoksniams priklausiusių asmenų portretų. Į projekto sąrašus muziejuje įtraukti ir 4 menotyrininko, grafiko, lietuvių profesionaliosios muziejinkystės pradininko Pauliaus Galaunės (1890–1988) padaryti negatyvai, kuriuose užfiksuoti užsienio šalių architektūros objektai.

Itin didelis ir vertingas Žemaičių muziejaus „Alka“ senųjų nuotraukų rinkinys. Sutarta, kad „Europeanai“ jis pateiks ne mažiau kaip 1 300 suskaitmenintų fotografijų ir jų aprašų, tarp kurių yra 700 Juozapo Perkovskio, 500 Chaimo Kaplanskio bei 122 Kazimiero Bogomilo kolekcijų stiklo negatyvai.

Fotografijų rinkinį muziejuje tvarkanti ir tyrinėjanti Marina Petrauskienė, pristatydama į projektą įtrauktus eksponatus rašo:

„Fotografo Kazimiero Bogumilos stiklo negatyvų kolekciją mu-

ziejuje sudaro 112 vnt. 10 x 15 cm dydžio negatyvai, kurie padaryti 1935 metais. Juose užfiksuoti Varnių miestelio vaizdai, gyvenamieji namai, kiemai. Ši kolekcija rasta tarp daugybės kitų stiklo negatyvų atliekant muziejaus rūmų rūšių rekonstrukciją (1981 m. surasti 52, o 1999 m. – 60 vnt. K. Bogumilos autorystei priskiriamų stiklo negatyvų). Jie buvo sudėti į užklijuotus vokus, ant kurių vienos rankos rašysena buvo užrašas „VARNIAI“. Ant vienu voku yra daugiau informacijos apie nufotografuotus objektus, ant kitų – mažiau.

Iš amžininkų prisiminimų, surinktų 2001 m. apie fotografą Kazimierą Bogumilą, sužinome, kad jis galėjo būti gimęs apie 1905 metus. Pragyvenimui užsidirbdavo fotografuodamas. Namuose turėjo įsirengęs fotolaboratoriją. Pakviestas fotografuodavo įvairiomis progomis, taip pat ir šeimos šventėse. Pasams nuotraukas darydavo namuose, prie sienos. Atspaudęs atvaizdus, juos žymėdavo spaudu „Foto K. Bogumila. Varniai“. Apie 1930 m. Kazimiero motina su jaunesniuoju sūnumi Vincu išvyko gyventi į Argentiją. Kazimieras liko Lietuvoje ir dar kurį laiką gyveno Varniuose, tačiau apie 1939 m. ir jis išvyko į Argentiją.“

Iš įvairių rašytinių šaltinių žinome, kad Lietuvoje prasidėjus Antrojo pasaulinio karo veiksmams, tuometinis Žemaičių muziejaus „Alka“ direktorius Pranas Genys pasirūpino, kad didelė dalis muziejaus eksponatų, kurie vykstant karui galėjo būti sunaikinti, būtų įvairiose vietose paslėpti. Žemaičių muziejaus „Alka“ darbuotojai daro prielaidą, kad būtent tuo metu muziejaus pastato rūsyje įrengtoje slėptuvėje ir buvo paslėpta K. Bogumilos ir kitų dviejų ano meto žymių Telšių krašto fotografų – Chaimo Kaplanskio bei Juzefo Perkovskio – stiklo negatyvų kolekcijos, kurias pavyko surasti tik praėjus daugiau negu keturiems dešimtmečiams. K. Bogumilos kolekcija, pasak M. Petrauskienės, „unikalus istorijos, architektūros, urbanistikos, etnografijos paveldo pažinimo šaltinis, kuris praturtina iki šiol muziejuje turėtą negausią Varnių miestelio ikonografiją. Nedaug jos yra išlikę ir pas gyventojus, nes 1941 m. senieji Varniai sudegė, gaisro metu žuvo ir nuotraukos, o tai, kas dar buvo išlikę, sunaikino karas – Varnių miestelyje iki karo šeimininkavusius žydų tautybės žmones ištiko tragiškas likimas, na o kartu su jais buvo sunaikintas ir dokumentinis paveldas, galėjęs pateikti daugiau žinių apie juos ir miestelio istoriją.“

Beje, pasibaigus Antrajam pasauliniam karui, P. Genys kai kurių veikėjų buvo puolamas už tai, kad vis dėlto karo metu dalis eksponatų nebuvo išsaugota, t. y. po karo jie nebuvo grąžinti į muziejų sales. Buvo net manančių, kad dalį šių vertybių P. Genys pasisavinė. Surasta stiklo negatyvų kolekcija rodo, kad į valdžią sugrįžus sovietams, P. Genys galėjo sąmoningai dalį eksponatų ir toliau laikyti Antrojo pasaulinio karo pradžioje įrengtoje slėptuvėje, kad jų nepasisavintų, nesunaikintų naujosios valdžios atstovai. Nuotraukos, kaip ir kiti dokumentinio paveldo objektai, dažnai, keičiantis valdžioms, gali tapti ir gyventojus kompromituojančia medžiaga. Tai taip pat galėjo būti pretekstas toliau slėptuvėje laikyti laiko ir įvairiems gamtos poveikiams kad ir nelabai atsparius stiklo negatyvus.

Į „EuropeanPhotography“ projektą yra įtraukta ir 13 Chaimo Kaplanskio fotografuotų atvirukų, kuriuose įamžinti XX a. pradžios Telšių miesto vaizdai. Šešiose šio autoriaus sukurtose fotografijose užfiksuotos 1878 m. Rietave kunigaikščio Oginskio surengtos žemės ūkio parodos akimirkos.

Projekto įgyvendinimo metu turėtų būti suskaitmeninta, aprašyta bei paviešinta ir 480 vnt. Ch. Kaplanskio stiklo negatyvų, priski-

riamų paviljoninei fotografijai. M. Petraukienė informacijoje, pateiktoje LDM filialui Lietuvos muziejų informacijos, skaitmeninimo ir LIMIS centras (LM ISC LIMIS), nurodo, kad šie negatyvai taip pat yra 10 x 15 cm dydžio. Jie sukurti XX a. 3–4 dešimtmetį. Negatyvuose užfiksuotų objektų tematika labai plati – čia įamžinti ano meto iškilūs Lietuvos valstybės ir visuomenės veikėjai, įvairiems socialiniams sluoksniams priklausę Telšių miesto ir jo apylinkių gyventojai, kultūrinių renginių akimirkos, žydų bendruomenės gyvenimas. Dalis fotografijų atspindi ir krašto ekonominę išvystymą. Šios fotografijos taip pat surastos Žemaičių muziejaus „Alka“ rūsijų rekonstrukcijos metu (1999 m.). Jie buvo stipriai apipeliję, apdulkę, žemėti, emulsija daug kur ištrupėjusi, dalis sudužę. Pradėjus negatyvus tvarkyti, išryškėjo vieno paviljono fotografija – taip įsitikinta, kad negatyvus galima prikelti naujam gyvenimui ir į šių dienų kultūrinio gyvenimo erdvę sugrąžinti nepelnytai pamirštą vieną žymiausių ir produktyviausių dirbusį XX a. pr. Telšių fotografą Ch. Kaplanskį.

M. Petrauskienė rašo, kad „Telšiuose 1894 m. Ch. Kaplansko įkurtas foto salonas čia veikė daugiau nei pusę amžiaus. Fotografija buvo gausios Kaplanskių šeimos pragyvenimo šaltinis, todėl šia veiklos sritimi užsiėmė visa jų šeima. Tėvo profesiją perėmė ir trys jo vaikai. Du sūnūs – Feivelas ir Mošė – apie 1920–1980 m. Tel Avive bei Haifoje dirbo fotografais. Dukra Feitska, mirus tėvui, apie 1935 m. paveldėjo jo foto saloną Telšiuose. 1941 m. Feitskos Kaplanskaitės-Taic šeima, kaip ir daugelis kitų Telšių žydų, pateko į Telšių getą. Gyva išliko tik dukra Rachelė (1926–2001). Naciams nužudžius fotografus Kaplanskius, jiems anksčiau priklausęs foto salonas ir toliau veikė – čia iki pat jo uždarymo (1945 m.) dirbo kiti fotografai.“

Pristatydama projektui atrinktas dailininko ir etnografo J. Perkovskio fotografijas, daugelį metų Žemaičių muziejaus „Alka“ fotografijos rinkinius tvarkanti ir tyrinėjanti Marina Petrauskienė, rašo, kad beveik visus 700 stiklo negatyvus, kurie saugomi dailininko Juzefo Perkovskio kolekcijoje Žemaičių muziejuje „Alka“, XX a. 3–4 dešimtmetyje sukūrė pats dailininkas. Jie yra 10 x 15, 10 x 12 cm dydžio. Anot Marinos, „tai neįkainuojama ikonografija, įtaigiai pasakojanti apie ano meto Žemaitijos kraštovaizdį, vietinių gyventojų buitį, kaimo architektūrą, liaudies meną, šalia Telšių esantį Džiuginėnų bei kitus dvarus. Šie negatyvai muziejuje simboliškai suskirstyti į keturias stambias grupes: peizažai – 322 vnt.; architektūra (kaimo, dvarų pastatai, interjeras, bažnyčios, koplyčios, bažnyčių interjeras, kapinės) – 167 vnt.; žmonės, jų portretai, grupinės nuotraukos, ūkio darbai, religinės šventės – 138 vnt.; liaudies menas (buitinis, sakralinis) – 73 vienetai.“

Telšių muziejaus „Alka“ darbuotojai yra surinkę daug informacijos medžiagos apie Juzefą Perkovskį, jo gyvenimą ir veiklą. Kartu su Vilniaus dailės akademijos leidykla 1999 m. spaudai jie parengė ir išleido knygą „Juzefas Perkovskis“. Taigi jo asmenybė Lietuvos kultūros žmonėms, ypač dailės ir etnografijos specialistams, jau yra neblogoji žinoma.

M. Petrauskienė rašo, kad „J. Perkovskis gimė 1896 metais. Jo tėvas Severinas Perkovskis Lenkijoje buvo giriamas kaip talentingas chirurgas. Motina – Vanda Gorskytė buvo kilusi iš Žemaitijoje garsios Gorskių giminės. Mokėsi Juzefas Varšuvoje. 1928 m. baigė Varšuvos taikomosios dailės mokyklą, kur studijavo grafiką. Baigęs dailės studijas, jis apie 1928 m. apsigyveno motinos tėvų dvare Džiuginėnuose, netoli Telšių. Čia Juzefas su dideliu malonumu atsidėjo žemaičių tautodailės studijoms. Jo domėjimasis liaudies

Petro Končiaus (1882–1950) ir žmonos Marijos Končienės portretas. Nuotrauka saugoma Kretingos muziejuje, KM IF-1085

menu neatsitiktinis: meilę Žemaitijos kraštui motina jam diegė nuo pat vaikystės. Įtakos turėjo ir pažintis su liaudies meno tyrinėtoju, bibliotekininku Mykolu Eustachijum Brenšteinu. Juzefas artimai bendravo ir su poetu, muziejiniu Pranu Geniu, tapytoju Leonardu Andrijausku, susirašinėjo su Pauliumi Galaune, Mstislavu Dobužinskiu, Liudu Gira ir daugeliu kitų ano meto iškilų Lietuvos kultūros ir visuomenės veikėjų. Jam artimi buvo ir kaimo žmonės – su jais visada rasdavo bendrą kalbą. J. Perkovskis daug keliavo po Žemaitiją, ieškodamas vaizdingų vietų, piešdamas pakelių kryžius ir koplytstulpius, dievdirbių drožybą ir kalvių nukaltas „saulutes“, fotografuodamas, rinkdamas muziejines vertės tautodailės kūrinius. Savo tyrinėjimų medžiagą skelbė periodiniuose leidiniuose „Dzień Kowieński“, „Tygodnik Ilustrowany“, „Ziemia“, „Gimtasias kraštas“, „Mūsų tautosaka“, „Žemaičių prietelius“. J. Perkovskio gyvenimas baigėsi tragiškai – 1940 m. liepos 24 d. savo valia jis miškelyje netoli Džiuginėnų dvaro sodybos pasitraukė iš gyvenimo.

Žemaičių „Alkos“ muziejuje saugomas unikalus dailininko J. Perkovskio sukauptas fondas – daugiau negu 2 650 kultūros paveldo objektų. Tai daugiausia piešiniai, grafikos kūriniai, rankraščiai, medžio ir metalo klėsės, nuotraukos ir negatyvai. Projekto įgyvendinimo metu planuojama suskaitmeninti unikalią J. Perkovskiui priklausiusią stiklo negatyvų kolekciją. Ji, vykdant Žemaičių muziejaus „Alka“ rūsijų rekonstrukciją surasta 1981 ir 1999 metais.“

Beje, pasibaigus Antrajam pasauliniam karui, Pranas Genys iš

(Nukelta į 8 p.)

Marija ir Aleksandras Tiškevičiai su vaikais Marija, Stanislovu ir Juozapu 1895–1896 m. Nuotrauka saugoma Kretingos muziejuje, KM IF-6865

(Atkelta iš 7 p.)

Telšių buvo priverstas išvykti. Apsigyveno Plungėje. Netrukus sovietai jį suėmė už nepaklusnumą ir uždarė į Macikų kalėjimą, kur P. Genys ir mirė, taip, matyt, ir nespėjęs niekam pasakyti apie paslėptą lobį – didžiulį stiklo negatyvų fondą, kuris šiandien sudaro galimybę naujai pažūrėti į Telšių krašto gyvenimą XX a. pradžioje. Šio lobiai suradimo istoriją kelia prielaidą, kad galėjo būti ir daugiau šio muziejaus eksponatų slėptuvių, kurių vietų buvę muziejų darbuotojai sovietmečiu muziejuje dirbusiems kolegoms taip ir neatskleidė.

KRETINGIŠKIO JULIAUS KANARSKO TYRINĖJAMA FOTOGRAFIJŲ KOLEKCIJA

Gausus ir kito Žemaitijos muziejaus – Kretingos – senosios fotografijos rinkinys, kurį čia itin kruopščiai tvarko, tyrinėja ir skaitmenina istorikas Julius Kanarskas, 2011 m. Lietuvos muziejų asociacijos apdovanotas geriausio metų muziejininko premija.

Kretingiškiečiai į projektą įtraukė 1 000 muziejuje saugomų senųjų fotografijų. J. Kanarskas LM ISC LIMIS pateiktoje informacijoje

nurodo, kad „95 iš jų – iškilii asmenybių portretai. Beveik pusę (47 vnt.) sudaro grajų Tiškevičių giminės iškilii atstovų nuotraukos. Jose yra įamžintas Kretingos, Lentvario, Užutrakio, Palangos dvarininkas, grajų Tiškevičių Kretingos (Lentvario) linijos pradininkas, Rusijos kariuomenės pulkininkas Juozapas Tiškevičius (1835–1891), Juozapo žmona Sofija Horvataitė Tiškevičienė (~1839–1919), Juozapo brolis Jonas Tiškevičius (?Jonas Vytautas Tiškevičius, 1831–1892), Biržų dvarininkas, kolekcininkas Mykolas Tiškevičius (1828–1897), Raudondvario (Kaunas) dvarininkas Benediktas Henrikas Tiškevičius (1852–1935), Benediktas Jonas Tiškevičius (1875–1948), Kretingos dvarininkas Aleksandras Tiškevičius (1864–1945), Aleksandro žmona Marija Puslovskaitė Tiškevičienė (~1866–1939), Lentvario dvarininkas, Vilniaus meno ir mokslo muziejaus įkūrėjas Vladislovas Tiškevičius (1865–1936), kunigaikštystė, Vladislavo žmona Marija Kristina Liubomirskaitė Tiškevičienė (1871–1958), Vilniaus verslininkas, savivaldybininkas Antanas Tiškevičius (1866–1919), Palangos dvarininkas Feliksas Tiškevičius (1869–1933), Felikso žmona Antanina Sofija Lonckaitė Tiškevičienė (1870–1953), knygnešė, pirmojo lietuviško darželio įkūrėja Marija Tiškevičiūtė (1871–1943) bei Elena Klotilda Tiškevičiūtė Ostrovskienė (1876–1953).“

Igyvendinant projektą bus suskaitmeninta ir keletas grajų Tiškevičių artimųjų portretų: Gelgaudiškio dvarininko Stanislovo Puslovskio (1820–?), Korčevo (Lenkija) dvarininko Aleksandro Antano Ostrovskio (1866–1904) ir Mikoliškių dvarininko Juozas Bronišas (?–?) bei bajorų Bronišų.

Muziejaus rinkinyje saugomos ir į projektą yra įtrauktos 5 bajorų Parčevskių nuotraukos. Jose matome Jokūbavo dvarininko Konstantino Parčevskio (1834–1902), Stončių (Kretingos r.) dvarininko, gydytojo, medicinos profesoriaus Karolio Parčevskio (1875–1957) atvaizdus.

Skaitmeninamas ir pluoštas Lietuvos valstybės bei savivaldos veikėjų fotografijų. J. Kanarskas nurodo, kad jose – „Lietuvos kariuomenės pulkininkas, diplomatas, konsulas, vertėjas Leopoldas Dymša (1893–1959), savivaldybininkas, visuomenininkas, Kretingos miesto valdybos sekretorius Antanas Dirmeitis (1890–?), teisininkas, savivaldybininkas, Kretingos apskrities notaras Jonas Kentra (1869–1942), savivaldybininkas, Kretingos burmistras (1924–1934) Jonas Paulauskas (~1880–?), Steigiamojo, I–II Seimų narys Sikstas Riauka (1888–1967), pirmasis Kretingos apskrities valdybos pirmininkas, Steigiamojo seimo narys Kazys Sidabras (1884–?), visuomenininkas, savivaldybininkas, Kretingos apskrities valdybos raštininkas Antanas Tiškus (?–?). Tarp skaitmeninamų yra ir 3 Katalikų bažnyčios veikėjų fotografijos. Jose įamžintas Žemaičių vyskupas Pranas Karevičius (1861–1945), kunigas, knygnešys, lietuviškos spaudos bendradarbis Felicijonas Lelys (1870–1949), kunigas, Palangos dekanas Juozapas Šniukšta (1864–1949). Trys ir Pranciškonų ordino Lietuvos Šv. Kazimiero provincijos XX a. pr. veikėjų fotografijos: T. Augustino Dirvelės, O. F. M. (1901–1948); T. Tarcizijaus Garbuko, O. F. M. (1906–1992); T. Leono Joco, O. F. M. (1899–1967).“

Na o mokslo, kultūros ir švietimo veikėjų grupei priskiriamose fotografijose, kaip nurodo J. Kanarskas, yra „įamžintas poetas, pedagogas, žurnalistas Juozas Butkus (Butkų Juzė, 1893–1947), knygnešys Antanas Dirmeitis (1860–1927), lietuvių kalbininkas, profesorius Jonas Jablonskis (1860–1930), fizikas, etnografas Ignas Končius (1886–1975), aktorius Petras Kubertavičius (1897–1964), dailininkas, 1863 m. sukilėlis Romanas Alekna Švoinickis (1845–

1915), pedagogas, literatūros tyrinėtojas Juozas Tarvydas (1900–1973), kunigas, literatas, politinis veikėjas Pranas Vilūnas (1882–937), liaudies menininkas, knygnešys Antanas Vinkus Vitkauskas (1832–1912“.

Saugoma muziejuje ir keletas XX a. pr. medicinos darbuotojų nuotraukų. Jose – chirurgas, Kretingos apskrities ligoninės vyr. gydytojas Robertas Gotšelka (?–?), medicinos mokslų daktaras, gydytojas, knygnešys, varpininkas Feliksas Janušis (1867–1920), gydytojas, Kretingos apskrities ligoninės felčeris Pranas Jurgutis (?–?).

Yra čia ir verslo žmonių portretų. Šiose fotografijose įamžintas kredito organizacijų kūrėjas, Lietuvos ūkio banko veikėjas Petras Končius (1882–1950), Salantų (Kretingos apskr.) tarpukario vaistininkas Pranas Mikuta (?–?), pirmasis Kretingos fotografas Alfonsas Survila (1892–?), Liepigių (Kretingos apskr.) tarpukario malūnininkas Aleksandras Šleinius (?–?), Kretingos tarpukario fotografas Stasys Vaitkevičius (?–?), iš Darbėnų (Kretingos apskr.) kilęs XX a. pr. Kauno prekybininkas Petras Vitkauskas (?–?).

Į projektą įtrauktos ir 84 iškilų asmenų grupinės nuotraukos. Jose yra įamžinta nemažai jau paminėtų ir daug kitų XIX a. pab. – XX a. pr. iškilų valstybės, politikos, kultūros ir mokslo, Katalikų Bažnyčios veikėjų. Tai, kaip nurodo J. Kanarskas, „Kretingos verslininkas, visuomenininkas Kazys Adomauskas (?–?), verslininkas, Kretingos miesto tarybos narys Pranciškus Beniušis (?–?), gydytojas, mokslininkas, visuomenininkas, spaudos darbuotojas, Lietuvos patriarchas Jonas Basanavičius (1851–1927), kunigas pranciškonas, Lietuvos pranciškonų provincijos atgavintojas ir vadovas T. Pranciškus Bizauskas, O. F. M. (1861–1937), generolas, Mikoliškių dvarininkas, Mikoliškių bažnyčios fundatorius Liucijus Bronišas (?–1913), teologas, vyskupas Pranciškus Petras Būčys (1872–1951), kunigas, muzikas, chorvedys, pedagogas, Kretingos pranciškonų gimnazijos kapelionas Tadas Budraitis (1897–1962), kunigas pranciškonas, Troškūnų vienuolyno gvardijonas ir parapijos klebonas T. Napoleonas Butkevičius (1866–1944), poetas, pedagogas, žurnalistas Juozas Butkus (Butkų Juzė, 1893–1947), kunigas pranciškonas, pranciškonų provincijolas T. Pranciškus Čepulis, O. F. M. (1884–1962), Lietuvos kariuomenės pulkininkas, diplomatas, konsulas, vertėjas Leopoldas Dymša (1893–1959), savivaldybininkas, visuomenininkas, Kretingos miesto valdybos sekretorius Antanas Dirmeitis (1890–?), pranciškonų kunigas, provincijolas T. Augustinas Dirvelė, O. F. M. (1901–1948), lietuvių kalbininkas, profesorius Jonas Jablonskis (1860–1930), Mažosios Lietuvos visuomenės veikėjas, publicistas, spaustuvininkas, „Aušros“ leidėjas Martynas Jankus (1858–1946), tarpukario Kretingos fotografas Kostas Jagutis (1896–?), medicinos daktaras, gydytojas, knygnešys, varpininkas, savivaldybininkas Feliksas Janušis (1867–1920), žurnalistė, rašytoja, vertėja Liūnė (Liucija) Janušytė (1909–1965), Žemaičių vyskupas Pranas Karevičius (1861–1945), teisininkas, sa-

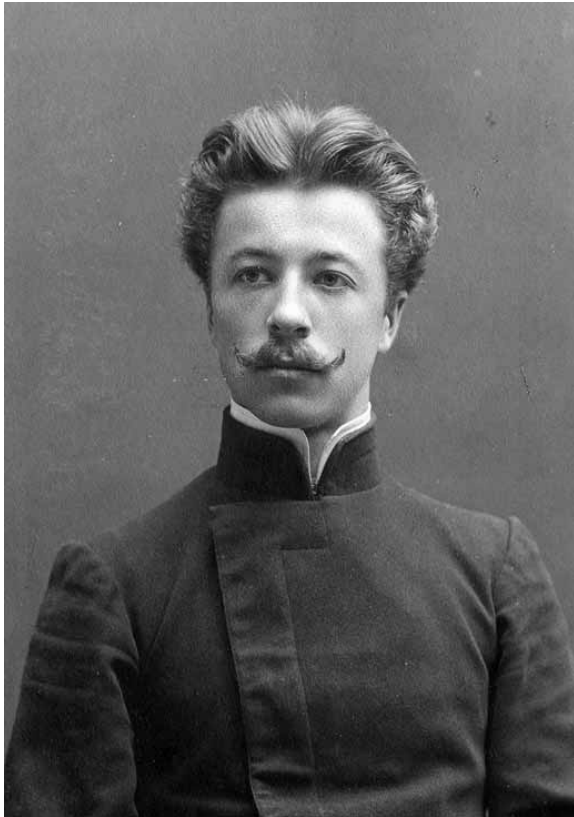

Tiškevičių šeima 1897 metais. Fotografas Stanislovas Filibertas Fleury. Nuotrauka saugoma Kretingos muziejuje, KM IF-6834

vivaldybininkas, Kretingos apskrities notaras Jonas Kentra (1869–1942), miškininkas, pedagogas Algirdas Končius (1915–2006), fizikas, etnografas Ignas Končius (1886–1975), kredito organizacijų kūrėjas, Lietuvos ūkio banko veikėjas Petras Končius (1882–1950), generolas, gydytojas, archeologas, muziejaininkas Vladas Nagevičius (1880–1954), pranciškonų kunigas T. Alfonsas Marija Macaitis, O. F. M. (1901–?), kunigas, teologijos profesorius Petras Malakauskis (1889–1947), arkivyskupas Teofilus Matulionis (1873–1962), verslininkas, savivaldybininkas, Kretingos vartotojų bendrovės vedėjas Juozas Pabrėža (1884–1944), Stončių (Kretingos r.) dvarininkas, gydytojas, medicinos profesorius Karolis Parčevskis (1875–1957), savivaldybininkas, Kretingos burmistras (1924–1934) Jonas Paulauskas (~1880–?), Gelgaudiškio dvarininkas Stanislovas Puslovskis (1820–?), dirvožemininkas, agrochemikas, akademikas Viktoras Ruokis (1885–1971), kunigas, pedagogas, Kretingos progimnazijos direktorius Petras Ruškys (1876–?), pirmasis Kretingos apskrities valdybos pirmininkas, Steigiamojo seimo narys Kazys Sidabras (1884–?), Lietuvos Respublikos prezidentas Antanas Smetona (1874–1944), rašytojas, dramaturgas Balys Sruoga (1896–1947), politinis veikėjas, Jokūbavo dvarininkas Aleksandras Stulginskis (1885–1969), provizorius, Kretingos vaistininkas, visuomenininkas Stasys Ščefanavičius (1865–1944), rašytojas, žurnalistas, redaktorius Jonas Šimkus (1906–1965), pedagogas, pirmasis Kretingos pranciškonų gimnazijos direktorius Vaclovas Šliogeris (?–?), pranciškonų vienuolis, meistras Br. Bernardas Šumbarevičius, O. F. S (1908–?), pedagogas, literatūros tyrinėtojas Juozas Tarvydas (1900–1973), visuomenininkas, savivaldybininkas, Kretingos apskrities valdybos raštininkas Antanas Tiškus (?–?), [...], pedagogas, visuomenininkas, Kretingos muziejaus įkūrėjas Juozas Žilvitis (1903–1975), grafų Tiškevičių giminės atstovai ir kt.“

Į projektą įtraukta ir 114 Kretingos muziejuje saugomų nuotraukų, kuriuose įamžinti Lietuvos architektūros objektai, kompleksai, miestų ir kitų gyvenviečių vaizdai. Tarp jų yra po vieną Auksūdžio, Dreverno, Erlėnų, Mosėdžio, Panevėžio, Platelių, Plungės, Sauserių, Skiemonių, Šateikių, Tauragės, Ukmergės, Žagarės, Žemaičių Kalvarijos nuotrauką, po dvi Bajorų (Kretinga), Klaipėdos, Kūlupėnų, Salantų, Vilniaus nuotraukas, po 3 nuotraukas, pasakojančias apie Darbėnus, Kauną ir Varėną. Planuojama suskaitmeninti ir po keturias Kartenos ir šventosios nuotraukas. Didelis pluoštas Kretingos ir Palangos miesto vaizdų tematikai priskirtų fotografijų – atitinkamai 51 ir 20.

(Nukelta į 10 p.)

Ignas Končius apie 1907 metus. Fotografas E. M. Jokubovičius. Nuotrauka saugoma Kretingos muziejuje, KM IF-1105

(Atkelta iš 9 p.)

Muziejuje saugomas ir pluoštelis senų fotografijų, kuriose įamžinti užsienio šalių architektūros objektai, kompleksai, miestų ir kitų gyvenviečių vaizdai. Po vieną yra iš Čekijos (Nove Miasto), Italijos (Roma-Vatikanas), Vokietijos (Hanoveris), po dvi – iš Lenkijos (Petrikovas), po 4 – iš JAV (Bruklinas).

Lietuvos kraštovaizdžio grupei priskirtose fotografijose įamžintas Apuolės piliakalnis, Puntuko akmuo, Rukų ąžuolas (Skuodo r.), Kretingosodžio (Kretinga), Palangos, Smalininkų apylinkės.

Apie 60 skaitmeninamų nuotraukų pasakoja apie žemaičių krašto etnografiją ir buitį – amatus, verslą, namų ūkį, šeimos šventes, laidotuves, žemės ūkio darbus.

Atskirą nuotraukų grupę sudaro vaizdai, kuriuose įamžinti Lietuvos dvarai, jų gyventojai, darbuotojai, šventės ir jų dalyviai. Į projektą įtraukta po vieną Darbėnų, Užutrakio, Verkių, Vėžaičių, po dvi Gelgaudiškio, Jokūbavo, po tris Kartenos, po 4 Biržuvėnų nuotraukos. Daugiausiai yra šių dvarų fotografijų: Kretingos – 24, Stončių (Kretingos r.) – 57, Palangos – 79 vienetai.

Kretingos muziejuje saugoma ir nuotraukų, kuriose įamžinti Lietuvai svarbūs istoriniai įvykiai, tarp jų – IV seimo rinkimai, S. Dariaus ir S. Girėno laidotuvės, Vytauto Didžiojo mirties 500 metų minėjimas.

Daugiau negu šimtas Kretingos muziejaus rinkiniuose esančių fotografijų priskirta XIX a. – XX a. 1–4 dešimtmečių madai. Šią grupę

sąlyginai dar galima skirstyti į 4 dalis: diduomenės mada (tokių nuotraukų tarp mados tematikos fotografijų yra daugiausiai – 53 vnt.); miestiečių mada (41 vnt.), miestelėnų mada (10 vnt.), kaimo gyventojų mada (15 vnt.).

Daugiau negu 300 fotografijų priskirta įstaigų, visuomeninių organizacijų, judėjimų teminei grupei. Jose įamžintos įvairios amatininkų įmonės, kalnimo įstaigos, Katalikų bažnyčia (dvasininkija, apeigos, šventės), kariuomenė (Lietuvos, Rusijos, Latvijos), kooperatinės, kredito, muitinės, prekybos, savivaldos, socialinės globos, susisiekimo, kultūros įstaigos (muziejai, parodos, antikvariatai), saviveiklos kolektyvai (dramos kolektyvai, chorai, orkestrai), švietimo įstaigos (pradinio, pagrindinio, vidurinio ir specialiojo ugdymo, aukštesniosios ir aukštosios mokyklos), pramonės įmonės, ugniagesių komandos, urėdijos, vienuolijos (pranciškonai, dominikonai, tretininkai), visuomeninės katalikiškos organizacijos (angelaičiai, pavasarininkai, Šv. Vincento Pauliečio draugija, zitietės), visuomeninės pasaulietinės organizacijos (esperantininkai, jaunlietuviai, skautai, šauliai, Klaipėdos krašto lietuvininkai).

Projekto veiklose muziejus pradėjo dalyvauti nuo pat jo įgyvendinimo pradžios. Fotografijas skaitmeninantis ir jas labai išsamiai aprašantis J. Kanarskas ėmėsi iniciatyvos, kad šie objektai jau 2012 m. būtų pristatyti Lietuvos muziejų virtualių parodų sistemoje – ten jis sukūrė dvi virtualias parodas: „Grafi Tiškevičiai“ ir „Kretingos muziejaus senoji fotografija“.

IGNAS STROPUS – XX A. PR. KRETINGOS IR PALANGOS KRAŠTO FOTOGRAFAS

Daugelio Kretingos muziejuje saugomų profesionaliai XX a. pradžioje sukurtų nuotraukų autoriai yra fotografai Ignas Stropus (1884–1959) ir Paulina Mongirdaitė (Mongird Paulina, 1865–1916).

J. Kanarskas rašo, kad Ignas Stropus gimė „1884 m. Pakutuvėnų kaime (Plungės r.). Baigė Palangos progimnaziją. 1909 m. fotografijos mokėsi Plungėje pas fotografą M. Berkovičių, o 1910 m. – Kretingoje pas A. Survilą. Iš pradžių dirbo fotografu Kretingoje, atidarė pirmąją miestelėnų fotografijos pavidalą „Birutė“. 1921 m. persikėlė į Palangą, įsirengė fotografijos pavidalą. 1930 m. atidarė fotoateljė Plungėje, ten dirbo trejetą metų, o Palangoje jo darbą tęsė žmona. 1933 m. jis grįžo į Palangą, kur dirbo iki 1945 m. Po karo gyveno Pakutuvėnuose, o nuo 1950 m. – Kaune, pas sūnų.

Daugiausia fotografavo peizažus, portretus, architektūrą, įvairius renginius, moksleivius, įmones ir kt. Fotografuodamas pavidalijoje, jis su šviesa, vadinamuoju „rembrantiškuoju“ apšvietimu, siekė išgauti šešėlius, faktūras, veido modeliavimą. Todėl portretinėms nuotraukoms naudojo ir visiškai juodą foną. Labiausiai I. Stropus mėgo dirbti lauke. Fotografuodamas gamtoje, jis nesitenkindavo atsitiktiniu kadru, o kartais ištiesia dieną ieškodavo įdomaus motyvo, kantriai laukdavo reikiamos šviesos, naudodavo įvairiausių filtrų, kol išgaudavo norimą lyrišką, romantišką ar kitokią nuotaiką. Jo nuotraukose užfiksuota nemažai kultūros ir meno veikėjų – Butkų Juzė, Jonas Basanavičius, Vincas Krėvė, Jonas Jablonskis ir kt.

1933 m. su peizažinių fotografijų kolekcija dalyvavo „Putpelės“ draugijos surengtoje parodoje Šiauliuose. Jo kolekcija buvo įvertinta kaip vientisusia ir kruopščiai atrinkta. 1933 m. išleido pluoštą atvirukų, kurie buvo parduodami Palangos knygne ir spaudos

kioske. 1936 m. pasirodė jo fotografijų albumas „Palanga“.

Jo nuotraukos buvo spausdinamos periodinėje spaudoje (1928 m. Kauno žurnale „Mūsų dienos“, 1934 m. Marijampolėje ėjusiame žurnale „Šaltinėlis“), albumuose („Pamatykime Lietuvą“, 1930 m.; „Lietuvą Vytauto Didžiojo metais“, 1930 m.; „D. L. K. Vytauto jubiliejinių 1930 m. albumas“, 1931 m.; „Vytauto Didžiojo mirties 500 metų sukaktuvėms paminėti albumas“, 1933 m.) ir kituose leidiniuose. Mirė ir palaidotas 1959 m. Kaune.“

PAULINA MONGIRDAITĖ – PIRMOJI MOTERIS FOTOGRAFĖ LIETUVOJE

J. Kanarsko parengtoje trumpoje Paulinos Mongirdaitės biografijoje rašoma:

„Gimė 1865 m. Raseinių apskrityje. Apie 1885 m. apsigyveno Palangoje. Susidomėjusi fotografija, fotografuoti mokėsi Varšuvoje (Lenkija). Iš ten į Palangą parsivežė fotografijos aparatūrą ir apie 1889 m. atidarė fotografijos pavidiljoną.

Darė daugiausia portretines ir grupines nuotraukas, lankėsi grafų Tiškevičių Palangos ir Kretingos dvaruose, fotografavo didikų šeimas, dvarus, Kretingos ir Palangos apylinkes. Be pomėgio fotografijai, vertėsi ir leidybine veikla. 1890 m. parengė fotografijų albumą „Kretynga“. Jame yra 49 nuotraukos, kuriose įamžinti Kretingos dvaro pastatai ir parkas, Kretingos ir Palangos miesteliai bei senosios bažnyčios. Šios nuotraukos labai pravertė restauruojant Kretingos dvaro rūmus ir žiemos sodą. Prieš Pirmąjį pasaulinį karą leido atvirukus, kuriuose įamžinta senoji Kretinga, Tiškevičių dvaro parkas ir rūmai.

Paulina Mongirdaitė buvo pirmoji moteris fotografė Lietuvos fotografijos istorijoje. Savo jėgas ji išbandė ir tuo metu dar tik už gimstančioje foto žurnalistikoje, todėl yra laikoma viena iš foto žurnalistikos pradininkių. Mirė 1916 m. ir palaidota Palangoje.“

Tarp nuotraukų, kurias projektui atrinko Žemaičių dailės muziejus (Plungė) yra 76, kurios priklausė fizikui ir etnografiui Ignui Končiui. Jose – 1932–1938 m. užfiksuoti gimtojo krašto vaizdai, šeimos nariai, giminės, draugai ir bendražygiai.

Į muziejaus skaitmeninimo bei sklaidos programą įtrauktos ir dokumentinės aukštosios Vytauto Didžiojo karo mokyklos, kuri 1931–1940 m. rengė karininkus Lietuvos kariuomenei, nuotraukos (120 vnt.), esančios muziejuje saugomame 1939 m. albume.

Žemaitijos vyskupystės muziejaus fotografijų rinkinys pastaraisiais metais gerokai išaugo, todėl šio muziejaus darbuotojai, projekto įgyvendinimo pradžioje planavę suskaitmeninti tik 300 nuotraukų, tikisi, kad darbo projekte apimtys gali išaugti net iki 1 000 fotografijų.

Pirmajame etape skaitmeninimui buvo atrinktos fotografijos, anksčiau priklausiusios Biržuvėnų dvaro (Telšių r.) šeiminkams. Daugelyje jų yra įamžinti dvaro gyventojai, darbai ir šventės iki 1940 metų. Daugelis seniausių Gorskiams priklausiusių nuotraukų yra sukurtos užsienyje – Paryžiuje, Berlyne, Varšuvoje, Sankt Peterburge, Rygoje ir kitur. Jos yra priklausiusios Tomui Gorskiui (1869–1940) ir jo sūnui Antanui Aleksandrui Goskiui (1903–1973).

Planuojamas Kražių M. K. Sarbievijaus kultūros centro, Tauragės, Rietavo Oginskių kultūros istorijos muziejų, Vyskupo Motiejaus Valančiaus gimtinės-muziejaus darbuotojų indėlis į projektą yra gerokai kuklesnis – čia numatyta suskaitmeninti ir paviešinti po 50–200 įvairios tematikos fotografijų.

Paupario, knygnešio, liaudies meistro Aleksandro Vinkaus-Vitkausko (1832–1912) žmona Magdalena Vitkauskienė XX a. pradžioje. Fotografe Paulina Mongirdaitė

Tarp muziejų planuojamų suskaitmeninti ir paviešinti fotografijų dalis yra tokių, kurios šiuo metu nepriklauso muziejams, tačiau muziejai iš dabartinių jų savininkų yra gavę teisę suskaitmeninti ir savo reikmėms naudoti bei paviešinti šias nuotraukas. Tikėtina, kad, laikui einant didžioji dalis ir šių originalių nuotraukų atsidsurs muziejuose ir čia bus garantuotas tinkamas jų saugojimas. Na o kol kas šie vertingi kultūros paveldo objektai vis dar reikalingi jų esamiems savininkams kaip jų giminės, artimųjų, draugų, Lietuvos istorijos liudininkai.

NAUDOTA LITERATŪRA:

1. LDM filiale LM ISC LIMIS 2011–2012 m. sukaupia į tarptautinį projektą „EuropeanaPhotography“ dalyvių teisėmis įsijungusių Lietuvos muziejų parengta ir LM ISC LIMIS atsiųsta informacija apie projektui atrinktas muziejuose saugomas senąsias fotografijas.

2. Juodakis Virgilijus, *Lietuvos fotografijos istorija: 1854–1940*, Vilnius: Austėja, 1996, p. 106.

Žvirgždas Stanislovas, „Pirmieji Palangos fotografai“, *Žemaičių žemė*, 2003, Nr. 4, p. 40–41.